

دوره‌می شاه و وزیر در قهوه‌خانه

یک بازی با نوبشه به محله‌ها آمد

نام: تشک بازی
موقعیت: محله راه آهن

سال ۱۳۳۱ زمانی که نخستین کارخانه نوبشه‌سازی در ایران پا گرفت اگرچه ابتدا طعم متفاوتش به مذاق مردم خوش نیامد اما در فلزی‌اش بازی جذابی را برای بچه‌ها رقم زد. تشک بازی، یکی از بازی‌های جذاب بچه‌های تهران بود که در دهه ۶۰ عبه اوج خود رسید. این بازی در محله راه‌آهن تهران طرفدارهای زیادی داشت. علی اصغر فراهانی، معتمد و فعال اجتماعی محله راه‌آهن، می‌گوید: «این بازی در فضای باز انجام می‌شد. اصلاً نوبشه می‌خریدیم که در هایش را جمع کنیم. این بازی رقابتی و جذاب پسرانه بود. این بازی دو نفره انجام می‌شد و تشک در فلزی نوبشه‌های شیشه‌ای از وسایل اصلی آن محسوب می‌شد. بچه‌ها برای انجام بازی، تعداد زیادی تشک یا در فلزی نوبشه‌ها را از مغازه‌های بقالی یا سوپرمارکت جمع می‌کردند بعد به تعداد مساوی تشک را روی زمین و در امتداد هم قرار می‌دادند. بچه‌ها از فاصله حدود ۳ متری به نوبت به سمت تشک‌های چیده شده با تشکی به نام «تیل دست» پرتاب می‌کردند. تیل دست تشکی بود که درونش را با گل پر می‌کردند و محکم و سنگین بود. هر تعداد تشکی که بر اثر ضربه از ردیف تشک‌های کاشته شده بیرون می‌رفت به زنده ضربه تعلق می‌گرفت. یک جورهایی قواعد تشک بازی مثل گردوبازی بود. هر کسی تشک‌های بیشتری می‌برد نشان دهنده حرفه‌ای بودنش در این بازی بود.»

اما تشک‌ها در محله راه‌آهن علاوه بر وسیله‌ای برای سرگرمی کودکان و بازی در کوچه کاربرد دیگری هم داشت. فراهانی در ادامه می‌گوید: «نهری از جلوی جلوبایی شیرین در محله عبور می‌کرد. درهای نوبشه‌هایی را که در این جلوبایی استفاده می‌شد در نهر می‌ریختند و آب تشک‌ها را به جوی کوچه‌ها می‌آورد. بچه‌ها در امتداد جوی آب راه می‌رفتند و تشک‌ها را از جوی جمع‌آوری می‌کردند. پادام می‌آید در محله حاج‌خانمی بود که این تشک‌ها را از ما می‌گرفت. ما هم بخشی را برای بازی نگه می‌داشتیم و بقیه را به او می‌دادیم. او این تشک‌ها را با میخ سوراخ می‌کرد و به صورت رشته‌ای کنار هم قرار می‌داد و این رشته تشک در دوخت لباسی خاص به‌عنوان تزئین به کار برده می‌شد. این لباس‌ها در جشن‌ها و دوره‌های زنان و مولودی‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفت.»

الک دولک، هفت‌سنگ، گردوبازی و تیل‌بازی چفتی در محله کن و روستاهای غرب تهران پرطرفدار بود.

در ویش در ادامه می‌گوید: «تفریحات بچه‌های محل همین بازی‌های بومی بود. البته این را هم بگویم بازی پیر و جوان نمی‌شناخت و همگان در هر سنی اهل بازی و تفریح بودند. الک‌دولک، هفت‌سنگ، گردوبازی و تیل‌بازی چفتی در محله کن و روستاهای غرب تهران پرطرفدار بود. بازی جذاب دیگر محله «دوک‌بازی» نام داشت که با استفاده از استخوان قلم گوسفند انجام می‌شد. بازی با کاشتن قلم گوسفند بر زمین شروع می‌شد و با سنگ و آجر از دور به آن ضربه می‌زدند. این بازی به صورت دونفره تا چهار نفره انجام می‌شد. سنگ که به دوک برخورد می‌کرد تا مسافت زیادی پرتاب می‌شد. بعد اندازه می‌گرفتند. هر کسی مسافت بیشتری پرتاب می‌کرد برنده بود. این مسافت را هم با اندازه می‌گرفتند. مثلاً عبدالله ۱۵ پا پرتاب کرده است. برنده از بازنده کولی می‌گرفت.»

بازی ترنا و قاب یا همان کشکک گاو یا گوسفند است. بازیکن‌ها در این بازی حلقه‌وار دور هم می‌نشینند و ترناگردان قاب را می‌اندازد. بعد دیگران هم یکی پس از دیگری قاب می‌اندازند. قاب هر کسی با نقش شاه می‌نشست شاه بازی می‌شد و فرمان یا حکم بازی را می‌داد. پس از گزینش شاه، هر کسی قابش وزیر می‌شد نقش وزیر را می‌گرفت. شاه انتخاب شده با سؤال‌های مختلف بهانه‌هایی برای تنبیه فردی را مهیا می‌کند. در این بازی تنبیه‌هایی همچون سبیل کشیدن، سماور کردن و اتوکشیدن وجود داشت. «در محله کن کوچه‌ای به نام ترنا وجود دارد. برخی باور دارند این ترنا بر گرفته از همان ترنابازی معروف قهوه‌خانه‌های محله است و البته برخی نیز آن را به ورودی آب قنات‌های محله نسبت می‌دهند. با این حال ترنابازی از معروف‌ترین بازی‌های این محله بوده است.»

نام: ترنا بازی و دوک بازی
موقعیت: محله کن و روستاهای غرب تهران

ترنابازی یکی از بازی‌های قدیمی و پرطرفدار محله کن بود که در دوره‌های مردانه و قهوه‌خانه‌ها رواج داشت. ترنا به معنی لنگ و کرباسی است به هم تنبیده و محکم که محکوم با این کمر بند دست‌ساز مجازات می‌شد. عبدالله درویش، پژوهشگر محله کن، درباره این بازی می‌گوید: «ترنابازی در تهران رواج زیادی داشت به خصوص در روستای کن که در دوره‌های محله مردانه و قهوه‌خانه محل با شور و شعف خاصی انجام می‌شد. البته جوان‌ها و پیرمردهای پا به سن گذاشته کن هم ترنابازی حرفه‌ای بودند. این بازی با نام‌های دیگری در شهرهای مختلف کشور نیز انجام می‌شد. تهرانی‌ها به آن ترنابازی یا بازی شاه و وزیر هم می‌گفتند.» درویش ادامه می‌دهد: «وسایل این

تمرین نبرد تن به تن

نام: قلعه بازی
موقعیت: محله سلسبیل

مقابل دستگیر و در قلعه زندانی کنند. اما اگر در میان اعضا اقدام به نجات این یار در بندشان کنند و موفق به آزادسازی او شوند، بازی تغییر پیدا می‌کند و باید تیم مقابل اقدام به گروگانگیری کند و به قولی با چنگ و دندان موقعیت به دست آمده در بازی را حفظ کند.»

اما اگر هر کدام از تیم‌ها نتوانند موفق به آزادسازی یارانشان شوند و همه اعضای تیم در کنج دیوار قلعه تیم رقیب زندانی شوند، تکلیف چیست؟ امینی در ادامه توضیح می‌دهد: «بازی تا زمانی که اعضای یک گروه به‌طور کامل دستگیر و زندانی شوند ادامه پیدا می‌کرد و در نهایت تیمی برنده می‌شد که از موقعیت‌ها و فرصت‌ها برای زندانی کردن افراد در قلعه به خوبی استفاده می‌کرد. بعد از موفقیت یک تیم دوباره از نو بازی شروع می‌شد و این بار تیم بازنده آغازگر بازی می‌شد. در واقع با این بازی یک نوع بازی تیمی و راه‌های دفاع از اعضای تیم را همه شرکت‌کنندگان تجربه می‌کردند. این بازی بیشتر در مدارس پسرانه و محله‌ها اجرا می‌شد و همه پسرها برای محک زدن قوای جسمانی‌شان علاقه داشتند که حتماً در آن شرکت کنند.»

قلعه‌بازی بیشتر در میان پسران رایج بود. پیشینه این بازی به دوران ساسانیان می‌رسد که حتی تصویر آن روی کتیبه‌ها و سفال‌های به یادگار مانده از آن دوران باقی مانده است. ایده اصلی این بازی برگرفته از نبردهای تن به تن همان دوران است. اما اصل ماجرا چیست و نحوه اجرای آن به چه شکل است؟ سیدرسول امینی، تهران‌پژوه، درباره نحوه اجرای این بازی در محله سلسبیل می‌گوید: «بازیکنان در ابتدای کار یارکشی می‌کردند و به دو گروه تقسیم می‌شدند. گروه‌ها قلمروشان را با کشیدن دایره‌ای به قطر یک متر که به آن قلعه می‌گفتند تعیین می‌کردند و بعد هم به قیاس قرعه یکی از گروه‌ها بازی را شروع می‌کرد. اعضای گروه آغازکننده بازی باید با دنبال کردن گروه رقیب بازیکنی را از تیم

ترنام کوچک‌ای در محله کن